

yüksek kasnaklı bir kubbe örtmekte, kubbe geçişleri tromplar sağlamaktadır. Mihrabı basit bir niş şeklindedir. Oldukça masif bir yapı olan İlyas Bey Mescidi'nin harim kısmı, doğu ve batı duvarlarına açılmış olan yuvarlak kemerli iki küçük pencereden yeterli ışık alamadığı için loştur. Zeminine dikdörtgen şeklinde tuğlalar döşenmiştir. Üzeri iki küçük kubbe ile örtülüdür ve yanları duvarlarla kapatılmış olan son cemaat yeri dışarıya yuvarlak iki kemerle açılmaktadır. Bu kemerler iki yanda duvara, ortada ise bodur gövdeli kalın bir sütuna oturmaktadır. Sütun ve üzerindeki akantus (kenger) yapraklı başlık Bizans dönemine aittir. Son cemaat yeri duvarının ortasında küçük bir mihrap nişi bulunmakta olup kapı asimetrik bir şekilde doğu kenarına alınmıştır. Bu dikdörtgen planlı mekânın tabanı ise altıgen şeklinde tuğlalarla döşenmiştir.

Kesme taş ve tuğla kullanılarak inşa edilmiş olan İlyas Bey Mescidi'nde süslemeye rastlanmaz. Cepheler, kubbe eteği ve çatı seviyesinde tuğladan üç sıra kirpi saçakla hareketlendirilmeye çalışılmıştır. Binanın üzeri alaturka kiremit örtülüdür. Yapının son cemaat yerine doğudan bitişik durumda küçük bir çeşme bulunmaktadır. Mimari tasarımı minaresiz biçimde yapılmış olan İlyas Bey Mescidi, tek kubbeli harimi ve son cemaat yeri düzenlemesiyle klasik mescid mimarisinin önemli bir örneğini teşkil etmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbrahim Gökçen – M. Çağatay Uluçay, *Manisa Tarihi*, İstanbul 1939, s. 88; M. Çağatay Uluçay, *Saruhan Oğulları ve Eserlerine Dair Vesikalar*, İstanbul 1940, I, 184-185; İbrahim Gökçen, *Manisa Tarihinde Vakıflar ve Hayırlar*, İstanbul 1946, s. 178-180; Keşfi Karadanişman, *Manisa Tarihi Eser ve Kitabeleri*, Ankara 1977, s. 8; Oktay Aslanapa, *Yüzyıllar Boyunca Türk Sanatı (XIV. Yüzyıl)*, İstanbul 1977, s. 40, 124, 188; a.mlf., *Türk Sanatı II*, İstanbul 1984, s. 221; Gönül Öney, *Beylikler Devri Sanatı: XIV.-XV. Yüzyıl (1300-1453)*, Ankara 1989, s. 6; Feridun M. Emecen, *XVI. Asırda Manisa Kazâsi*, Ankara 1989, s. 87; Hakkı Acun, *Manisa'da Türk Devri Yapıları*, Ankara 1999, s. 26-31, Nusret Köklü, "Saruhanlılar Devrinde Manisa-1", *Manisa*, II/4, Manisa 1983, s. 26-28, 36.

ENİS KARAKAYA

İLYAS EFENDİ

(bk. HIZIR İLYAS).

İLYAS SARUHÂNÎ

(bk. İBN İSÂ).

İLYÂSİLER

(آل ایلیس)

932-974 yılları arasında
İran'ın Kirman bölgesinde
hüküm süren bir hânedan.

Hânedanın kurucusu Ebû Ali Muhammed b. İlyâs'ın adı ilk defa, Sâ mânî Hükümdarı II. Ahmed'in öldürülmesi (914) ve yerine Nasr b. Ahmed'in getirilmesinden sonra yeni hükümdara karşı Buhara'da patlak veren isyan sırasında duyuldu. Babası İlyas aslen Soğdlu olup Sâ mânî Hükümdarı II. Ahmed'in kumandanlarından dandı. II. Nasr iktidarının ilk günlerinde kardeşleri Yahyâ, Mansûr ve İbrâhim'in Buhara'daki isyanıyla karşı karşıya kaldı. Başşehirde II. Nasr'dan hoşnut olmayan kimseler Yahyâ'yı emîr olarak ilân ettiler. II. Nasr'ın kumandanlarından olan Muhammed b. İlyâs muhtemelen bu isyan esnasında II. Nasr'ı kızdırınca hapse atıldı. Serbest kaldıktan sonra da Cürcân'a gönderildi; burada Yahyâ'nın hizmetine girdi. II. Nasr'ın 320'de (932) ülkede iktidarı ele geçirmesi üzerine Kirman'a çekilmek zorunda kaldı.

Bu sıralarda Kirman'da ve genel olarak Güney İran'da otorite boşluğu vardı. Fars ve Kirman, 315'ten (927) beri Abbâsî Halifesi Muktedir-Billâh'ın gulâm asıllı kumandanı Yâkût'un idaresindeydi. İktidar boşluğundan yararlanan Büveyhîler, bölgede bulunan Şîraz'ı işgal ederek Yâkût'u buradan uzaklaştırdılar. Bu karışık ortamda bölgeye gelen Muhammed b. İlyâs Kirman'da bağımsızlığını ilân etti (320/932). Ancak kısa bir süre sonra II. Nasr'ın gönderdiği Mâkân b. Kâkî tarafından bölge den uzaklaştırıldı.

Kirman o yıllarda Ebû Ali İbrâhim b. Simcûr, Muhammed b. İlyâs ve Büveyhî kuvvetleri arasında mücadelelere sahne oluyordu. Bu mücadele sonunda Muhammed b. İlyâs, Sistan'da Saffârîler'e sığınmak zorunda kaldı ve bölge Büveyhîler'in kontrolüne geçti. Bu olayların cereyan ettiği 320 (932) yıllarından sonra yaklaşık otuz yıl kadar bir süre içinde Kirman'da meydana gelen hadiselerle dair kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Muhtemelen Büveyhîler'in geri çekilmesinin ardından Kirman'a yerleşen Ebû Ali Muhammed b. İlyâs, Sâ mânîler'e tâbi bağımsız bir emîr olarak hüküm sürdü. Muizzüddeve onu Sâ mânîler'den koparmak amacıyla Abbâsî halifesi nezdinde girişimde bulundu. Onun girişimleri sonucunda Halife Mutî -Lillâh, Muhammed b. İlyâs'ı ba-

ğımsız bir hükümdar olarak tanıdı (348/959). Kâdî Ebû Bekir Ahmed b. Seyyâr es-Saymerî ile sancak ve hil'at gönderip Kirman hâkimiyetini ve valiliğini tasdik etti. Muhammed b. İlyâs Büveyhîler'le iyi geçindi. Büveyhî Hükümdarı Muizzüddeve, Bağdat'ı hâkimiyetine aldıktan bir müddet sonra oğlu Bahtiyâr'ın onun kızıyla evlendirdi (Receb 348 / Eylül 959).

Muhammed b. İlyâs geçirdiği felç dolayısıyla oğullarını huzuruna çağırarak Elyesa'ı veliaht tayin etti. Diğer oğlu Süleyman bu karara itiraz edince de Elyesa'ı onun üzerine yolladı. Süleyman Horasan'a kaçtı. Bu arada sarayda zehirlenerek öldürülmek istenen Muhammed b. İlyâs, Elyesa'dan şüphelendiğinden onu ordu kumandanlığından azletti. Adudüddeve'ye sığınan Elyesa', Büveyhî sarayı tarafından emîr ilân edildi. Bunun üzerine Muhammed b. İlyâs Buhara'ya gitmek için Adudüddeve'den izin istedi. Buhara'da Sâ mânî Hükümdarı I. Mansûr b. Nûh'tan saygı gören Muhammed Şevval 356'da (Eylül 967) vefat etti. 357'de (968) öldüğü de rivayet edilir. Kaynaklarda, Adudüddeve'nin Kirman'ı son defa ele geçirmesi esnasında meydana gelen olaylar hakkında bilgi verirken Muhammed b. İlyâs'ın Kufslar'ın soygunculuk faaliyetlerinden pay aldığı ve bu yolla büyük bir servete sahip olduğu belirtilmektedir. Muhammed b. İlyâs adına Kirman'da basılmış 334 (945-46) tarihli bir dirhem günümüze intikal etmiştir. Muhammed başşehir Berdesîr'de dârülimâre (hükümet konağı), bir cami ve bir kale, diğer yerlerde de çeşitli binalar ve kuleler yaptırmıştır.

Muhammed b. İlyâs Buhara'da iken Kirman'a hâkim olan oğlu Elyesa'ın hükümlüğü fazla uzun sürmedi. Adudüddeve, Elyesa'ın Türk ve Deylemler'den oluşan askerlerinin büyük bir kısmını kendi tarafına çekti ve Berdesîr'i işgal etti (Ramazan 357 / Ağustos 968). Bunun üzerine Elyesa'ı mukavemet etmeden Buhara'ya kaçtı. Burada Sâ mânî Hükümdarı Mansûr b. Nûh'un teveccühünü kazandı ve ardından gittiği Hârizm'de öldü. Muhammed b. İlyâs'ın diğer oğlu Süleyman, 359'da (970) Mansûr b. Nûh'un yardımıyla Kirman'daki Belûç ve Kufslar'ı Büveyhîler'in baskısından kurtarmaya girişti. Ancak savaşta oğulları Bekir ve Hüseyin ile birlikte öldürüldü. Adudüddeve, oğlu Şerefüddeve Şîrzil'i Kirman'a nâib tayin etti. İlyâsiler, daha sonra bölgeyi Büveyhî hâkimiyetinden kurtarmaya çalıştırlarsa

da başarılı olmadılar. İlyâsiler'den Hüseyin b. Muhammed b. İlyâs, Mekrân ve Kirman'da dağlıların isyan ettiğini öğrenince onlara katıldı (364/974). Ancak Cürüft'te Büveyhîler'in ordusuna yenilerek esir düştü. Bu olay üzerine Kirman tamamen Büveyhîler'in kontrolüne girdi ve böylece İlyâsiler ortadan kalkmış oldu.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Miskeveyh, *Tecâribü'l-ümem*, II, 176, 249-253, 298, 352-356, 359-361; Gerdîzi, *Zeynû'l-ahbâr* (nşr. Abdülhay Habîbî), Tahran 1347 hş., s. 153-154; Muhammed b. Abdülmelik el-Hemedânî, *Tekmilletü Târihi't-Taberî* (Taberî, *Târih* [Ebû'l-Fazl], XI içinde), s. 304, 307, 389, 410; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, VIII, 79, 211, 278-279, 304, 323-326, 527, 577, 580, 585-587; Müstevfî, *Târih-i Güzide* (Nevâî), s. 380; Ahmed Ali Han Vezîrî, *Târih-i Kirmân* (nşr. Muhammed İbrâhim), Tahran 1370 hş., s. 319-326; Abdürreffî Hakikat, *Târih-i Nehdathâ-yi Millî-yi İrân*, Tahran 1354 hş., s. 92, 93, 154; C. E. Bosworth, *The Medieval History of Iran, Afghanistan and Central Asia*, London 1977, s. 107-124; a.mlf., "İlyâsids", *EI²* (İng.), III, 1156-1157; a.mlf., "Âl-e Elyâs", *EIr.*, I, 754-756; Seyyid Ali Âl-i Dâvûd, "Âl-i İlyâs", *DMBİ*, I, 574-577.

RIZA KURTULUŞ

İLYÂSİN

(bk. İLYÂS).

İLYASŞÂHİLER

1345-1487 yılları arasında Hindistan'da Bengal ve Bihâr'da hüküm süren bir hânedan.

Tuğluklular döneminde Bengal ve Kuzey Bihâr bölgelerinde ordu kumandanı olarak görev yapan Melik İlyas, Bengal'de daha önce bağımsızlığını ilân eden Tuğluklu Valisi Ali Mübârek'i öldürerek Sultan Şemseddin İlyas Şah unvanıyla tahta oturdu (746/1345). Böylece Bengal ve Bihâr'da İlyasşâhîler dönemi başlamış oldu. İlyas Şah önce Bengal'de hâkimiyetini sağlamlaştırdı. 747'de (1346) adına para bastırdı. 752 (1351) yılında Nepal'e yönelerek Katmandu'yu işgal etti ve zengin ganimetlerle geri döndü. İlyas Şah'ın giderek güçlenmesi Sultan Firûz Şah'ı endişelendirdi. Firûz Şah, güçlü bir ordu ile Bengal'e yürüyerek İlyas Şah'ı bir kalede muhasara altına aldı. Sonuçsuz kalan çarpışmalarda zayıf düşen İlyas Şah, Firûz Şah'ın hâkimiyetini kabul etmek zorunda kaldı ve Bengal Sultanlığı yeniden Delhi Sultanlığı'na katılmış oldu.

758'de (1357) İlyas Şah ölünce yerine oğlu İskender geçti. İskender Şah'ın Del-

hi Sultanlığı'ndan kopmak istemesi üzerine 760 (1359) yılında tekrar Bengal'e yürüyen Firûz Şah İskender Şah'ın topraklarının bir kısmını Delhi'ye bağladı. Yapılan anlaşma gereği İskender Şah'ın Bengal'de tahtta oturmasına müsaade edildi. İskender Şah'ın otuz yıldan fazla süren saltanatı sırasında bölge ekonomik açıdan istikrarlı bir dönem yaşadı. Pandua, Leknevtî ve Gâvur'da imar faaliyetleri hızlandı, pek çok cami ve türbe inşa edildi. Bunlar arasında özellikle Leknevtî'de yapılan muazzam Edine Camii dikkat çekicidir.

İskender Şah'ın hayatının sonlarına doğru oğulları arasında taht kavgası başladı. İskender Şah tahta el koymak isteyen büyük oğlu Giyâseddin ile giriştiği savaşta öldü (791/1389). Bunun üzerine Giyâseddin, A'zam Şah unvanıyla İlyasşâhîler'in yeni sultanı oldu. A'zam Şah dönemi İlyasşâhîler'in en parlak zamanıdır. Bu dönemde ilim, kültür, sanat ve tasavvuf erbabı himaye edildiği gibi halka karşı da âdil davranıldı. Ekonomi ve ticaret hayatında gelişmeler yaşandı. Komşu ülkelerle ilişkiler başladı (813/1410). A'zam Şah, güçlü bir Hindü toprak ağası olan Raca Ganeş tarafından öldürüldü; yerine oğlu Seyfeddin Hamza geçti. A'zam Şah'ın üç oğlu arasındaki anlaşmazlıktan istifade eden Raca Ganeş 817'de (1414) yönetimi el koydu. Bu durumu kabullenmeyen müslümanların ileri gelenleri, Şarkî Sultanı İbrâhim'den Bengal'i işgal ederek kendilerini kurtarmasını istediler. Sultan İbrâhim'in Bengal'e gelmesi üzerine Raca Ganeş, Çiştî şeyhi Seyyid Nûr Kutb-i Âlem'e başvurarak on iki yaşındaki oğlunu ihtidâ ettirmesi halinde tahttan çekileceğini bildirdi. Böylece Ganeş'in müslüman olan oğlu Cadu, Sultan Celâleddin Muhammed Şah unvanıyla aynı yıl tahta geçti ve 837'ye (1433) kadar iş başında kaldı. Onun oğlu Şemseddin Ahmed Şah 840'ta (1436) öldürülünce devletin ileri gelenleri yönetime tekrar İlyasşâhî soyundan gelen Nâsîrüddin Mahmud'u geçirdiler.

Sultan Nâsîrüddin Şah döneminde ülkede pek çok mimari eser inşa edildi. 864'te (1459) İlyasşâhî tahtına Nâsîrüddin Şah'ın oğlu Rükneddin geçti. Rükneddin babasının başlattığı istikrarı devam ettirdi. Kültürel alanda büyük gelişmeler oldu. Rükneddin Afrika'dan çok sayıda köle getirerek özel bir muhafız birliği kurdu. Yerine geçen (ö. 879/1474) oğlu Şemseddin Yûsuf Şah'tan sonra ülkede karışıklıklar çıktı. Yönetimde etkili olma-

ya başlayan Afrikalı muhafızlar aynı yıl Yûsuf Şah'ın oğlu İskender'i tahta geçirdiler. Fakat İskender, üç gün sonra Sultan Nâsîrüddin'in oğullarından Celâleddin tarafından tahttan indirildi. Sultan Celâleddin'in saltanat döneminde (1481-1487) duruma fiilen Afrikalı muhafızlar hâkim oldu. Sultan Celâleddin onların hâkimiyetine son vermek isteyince öldürüldü. Böylece Bengal'de İlyasşâhî hânedanı sona erdi, yerini Habeşiler aldı.

BİBLİYOGRAFYA :

Şems-i Sirâc Affî, *Târih-i Firûz Şâhî* (ed. M. Vilâyet Hüseyin), Kalküta 1891, s. 110-115; Berenî, *Târih-i Firûz Şâhî* (nşr. Seyyid Ahmed Han), Kalküta 1862, s. 451, 461, 587-589, 590-594; Yahyâ b. Ahmed es-Sirhindî, *Târih-i Mübârek Şâhî*, Kalküta 1931, s. 98, 104-105, 125-128; Gulâm Hüseyin Sâlim, *Riyâzü's-selâtin* (nşr. Mevlevî Abdülhak Âbid), Kalküta 1890, s. 95-120; Abdul Karim, *Corpus of the Muslim Coins of Bengal*, Dhaka 1960, s. 42-50, 170, 176; a.mlf., *Corpus of the Arabic and Persian Inscription of Bengal*, Dhaka 1992, s. 77-97, 112-220; R. M. Eaton, *The Rise of Islam and the Bengal Frontier: 1204-1760*, Berkeley 1993, bk. İndeks.

İQTİDAR HUSAIN SIDDIQUI

İMA

(الإيماء)

Hakiki anlamla kinayî anlam arasında vasıtalar bulunmayan, alâkası açık kinaye türü (bk. KİNAYE).

İMÂD-i FAKİH

(عماد فقيه)

İmâdüddin Ali-yi Fakih-i Kirmânî (ö. 773/1371)

İrânlı sûfi-şair.

İlhanlılar'ın son hükümdarı Ebû Said Bahadır Han ve Muzafferîler'in ilk hükümdarlarından Mübârizüddin Muhammed ve Şah Şücâ' hakkında yazdığı kasidelerden 680-690 (1281-1291) yılları arasında doğduğu tahmin edilmektedir. Asıl adı Ali olup "İmâdü'l-mille ve's-şerîa ve'd-dîn" unvanıyla "fakih" unvanının kısaltılmış şekliyle (İmâd-i Fakih) tanınır. 705'te (1305) babası ölünce kardeşlerinden biriyle birlikte Kirman'a giderek babasının şeyhi Nizâmeddin Mahmud'un yaptırdığı dergâha yerleşen İmâd, muhtemelen bu dergâhta Sühreverdi şeyhi olarak uzun yıllar irşad faaliyetinde bulundu. Tekke şeyhliği yanında fıkıh ilmine derin vukufu sebebiyle kendisine "fakih" unvanı